

DUŠAN DRBOHLAV

HLAVNÍ DŮVODY A DŮSLEDKY MEZINÁRODNÍ MIGRACE OBYVATELSTVA

D. Drbohlav: *International Migration: Key Factors and Main Consequences*. – Sborník ČGS, 99, 3, pp. 151 – 162 (1994). – The article deals with international migration. Two basic topics from this broad theme are examined: 1) The key determinants of international migration movements and other factors and barriers which influence the character of such processes; 2) positive and negative aspects which are at any time typical of emigration and/or immigration societies. The analysis is largely based on rich sources of literature. Though being generally oriented, it puts a bit more stress on the European reality.

KEY WORDS: determinants of international migration – positive and negative aspects of international migration movements.

1. Úvodem

Problematika mezinárodní migrace se postupně stává jedním ze specifických klíčových témat globálních problémů lidstva. Její důsledky – na rozdíl například od ekologicky relevantních problémů – snad ještě přímo neohrožují samotnou existenci lidského „bytí“. Nicméně tíha reality, vyvěrající z masové, neřízené a velmi často ilegální mezinárodní migrace, dopadá mnohdy významně a „nebezpečně“ na mnohé sféry života daných emigračních a imigračních společností. Závažnost problému je jednoznačná. Neřešení této otázky a následně možné krizové stavy často evokují příměr k časované bombě.

Charakterizace mezinárodní migrace jako globálního problému je dnes přiléhavá zejména pro evropský kontinent. Migrační situaci v Evropě v posledních letech vyhrtilo množství různorodých vnitřních i vnějších faktorů. Mimo jiné zintenzivnění migračního tlaku vůči Evropě díky celkově spíše nepříznivému socioekonomickému a politickému vývoji většiny zemí tzv. třetího světa, jakož i jejich pokračujícímu ohromnému populačnímu růstu, zmenšení „absorbční schopnosti“ západoevropských zemí¹⁾ i díky silící recesi, rozšíření imigračního teritoria v rámci západní Evropy o dříve emigrační jihoevropské země stejně jako rozšíření emigračního teritoria po pádu železné opony mezi východní a západní částí Evropy.

Zrušení bariér mezi západní a východní Evropou (včetně demokratizace pohybu i v rámci samotné východní části kontinentu) v sobě zahrnuje, byť ve značně skromnější míře, i rozšíření imigračního teritoria Evropy. Lze předpokládat, že podle již Korčákem (1969) vzpomínaného „zákona“ sukcese (svým způsobem navazujícího na rovněž Korčákem zmiňovaný princip pleonexie), se i většina exkomunistických středoevropských a východoevropských zemí postupně stane (a již stává) cílem migrantů přicházejících ze zemí s celkově nižší socioekonomickou úrovní. Tento princip je již patrný i v České republice. Ta se musí většinou zcela nově či v úplně jiných měřících potýkat

¹⁾ V tomto případě, jakož i v některých následujících pasážích, vědomě užíváme nevyhovující, nepřesné a navíc zastaralé – leč pro „migrační účely“ výstižné – ideologicko-politické členění Evropy na její západní a východní část.

s takovými skutečnostmi, jako je mezi jinými vypracovávání či úpravy legislativy týkající se dopadu mezinárodní migrace na českou společnost včetně například uzavírání readmisních dohod s jinými státy, přijímání utečenců, udělování statutu uprchlíka, zakládání a provoz utečeneckých táborů, řešení formy ostrahy státní hranice, zařazení cizinců do českého trhu práce, trestná činnost cizích státních příslušníků, xenofobie a rasismus domácí populace atd.

Je nutné uvést, že ačkoliv se problémy spojené s mezinárodní migrací v České republice neustále stupňují, jejich reflexe v odborných kruzích je velmi malá. Přesto, anebo právě proto, že praktické i teoretické zkušenosti jsou na poli mezinárodní migrace ve „východním světě“ obecně a v České republice zvláště (například ve srovnání s Polskem či Maďarskem) logicky dosud značně omezené, je třeba razantně přistoupit k mnohostrannému poznávání tohoto procesu i jeho doprovodných faktorů. Mlčení nebo přinejlepším „otukávání kůry“, tj. pouhý prostý popis faktů a bezbřehé opakování triviálních samozřejmostí, doposud tolik typické pro českou obec, prostě nepostačuje. Je zarážející, že zatím spíše česká „migrační žurnalistika“ přispívá více v této sféře k hlubšímu poznání reality, než například kruhy odborné.

Tento příspěvek si klade skromný, leč snad více „hloubkový než povrchový“, cíl. Na základě rozboru vybraných titulů literatury se pokusit : a) o formulaci determinant mezinárodní migrace, stejně jako o postižení dalších důležitých faktorů podmiňujících urychlení nebo naopak zpomalení toků migrantů přes státní hranice; b) o zachycení snad podstatných pohledů na otázku zisků a ztrát vyplývajících z mezinárodních migračních pohybů.

V úvahu jsou brány „celosvětové migrační zkušenosti“, přičemž částečný důraz je pragmaticky položen na západoevropskou realitu. Právě totiž západoevropským poměrům – více než kterýmkoliv jiným – by se asi postupně měl přibližovat scénář vývoje České republiky.

2. Determinanty mezinárodní migrace

Při pokusu o generalizaci stěžejních faktorů podmiňujících migrační pohyby přes hranice států si je nutné uvědomit, že hlavně specifické podmínky „času a prostoru“ vstupují do hry a činí samy o sobě jakékoli zobecňování velmi „variabilní“.

Rovněž je potřeba zdůraznit další skutečnosti, jež významně ztěžují vyjasnění zkoumané otázky. Předně, že se vzájemně ovlivňují příčiny a důsledky mezinárodních pohybů (Straubhaar, 1988) a že existují rozličné hierarchické úrovně podmíněnosti migračního procesu (Portes, 1976). Každá z nich určitým způsobem a do jisté míry „zásobuje“ daný konkrétní pohyb. Z toho plyne, že je zde kromě horizontální směsi determinant (i motivace mezinárodní migrace může být, i když zřejmě ne tak často jako v případě vnitřního stěhování, multifaktorová) i vertikální propojenost.

Je tedy zřejmé, že následný pokus o zobecnění determinant je ve skutečnosti pouze velmi hrubým náčrtem reality.

Hluboké či přinejmenším vcelku zřetelné ekonomické a sociální nerovnoměrnosti mezi národy a zeměmi ústící do ohromných či alespoň značných rozdílů v kvalitě života obyvatel se zdají být obecně nejdůležitějšími determinanty mezinárodní migrace (např. Richmond-Verna 1978, Zolberg 1983, Clark 1986, Stahl 1988, Hoffmann-Nowotny 1990, Berninghaus-Seifert-Vogt 1991, Communication 1991).

Uvažujeme-li slabší článek tohoto řetězce, pak samozřejmě, jak je také výše naznačeno, existuje řada fází socioekonomického vývoje a tedy i široká škála intenzity „odpudivých sil“. Daná prostředí se pohybují v rozmezí od úplné neschopnosti vytvořit jakékoli výkonné ekonomické klima v rámci některých typických rozvojových zemí až po více rozvinuté, např. exkomunistické středoevropské a východoevropské země, v nichž

některé aspekty jsou dokonce blízké nejvyspělejším „západním“ zemím²⁾. Emigrace tak může být chápána jako jeden ze způsobů „jak vůbec přežít“ anebo často, hlavně prostřednictvím dočasných krátkodobých pobytů v imigrační zemi, jak „pouze“ přispět ke zlepšení relativně ne tak špatných životních poměrů emigrantů a jejich rodin.

Na druhé straně jsou ve vyspělých bohatých společnostech – např. v západní Evropě či Severní Americe – zřejmé náznaky, kdy ekonomické komponenty migrační motivace (preference) ustupují částečně do pozadí. Jiné faktory – jako např. přírodní, kulturní a sociální kvality prostředí se stávají ve smyslu „pull“ („přitahování“ migrantů) stále důležitější. Zdá se, že tato skutečnost je charakteristická jak pro vnitřní, tak mezinárodní migrační proudy (např. Zelinski 1971, Sauli 1972 – citován podle Shawa 1975, Penninx-Muus 1989, Russell-Tietelbaum 1992). V každém případě v zemích Evropské unie ve srovnání s rozvojovým či ne tak rozvinutým světem, působí zde „pull“ faktory spíše než „push“ (přitažlivost k jinému místu versus odpudivost místa původního) – např. Penninx-Muus, 1989, Cagiano de Azevedo, 1990³⁾.

Jako druhou hlavní „globální“ determinantu lze uvést celý komplex faktorů spojený s politickou nestabilitou, politickým útlakem, perzekucí, nedostatkem svobody, násilným vypuzením, povstáními nebo dokonce válkami obzvláště na bázi etnických a náboženských střetů.

Podle Zolberga (1989) je například etnická heterogenita obecně považována za hlavní příčinu současných migračních pohybů v Asii a Africe. Dnešní situace v bývalé Jugoslávii je dalším důkazem toho, jakými problémy může být svět zmítán, jestliže země uspokojivě nevyřeší problémy plynoucí z koexistence heterogenních etnických a náboženských struktur.

Tyto dvě skupiny motivů – ekonomických a politických – (z hlediska „push“ pohledu) působí často současně a v mnoha případech je velmi obtížné určit, která z obou motivačních skupin je prvotní a stěžejní (Gallagher 1989, Widgren 1989, Round-table 1990, Appleyard 1991, Russell-Tietelbaum 1992, Desbarats 1992). Mnoho samotných migrantů navíc tvrdí, že politické motivy dominují, ačkoliv mnohdy opak je pravdou. Dnes je tato situace více než typická pro imigrační proudy valící se do zemí západní Evropy.

Další důležitou determinantou mezinárodní migrace se zdá být demografická situace. Ta působí zejména v podobě „push“ faktoru v zemích třetího světa. Díky především enormně rychle rostoucí populaci (především velmi vysoká úroveň fertility) a časté nemožnosti zapojení se do prakticky neexistujícího či velmi limitovaného ekonomického života ve vlastní zemi, lidé v rozvojovém světě jsou nuceni opouštět přelidněné⁴⁾ a sociálně ekonomicky strádající oblasti.

Demografická situace by rovněž mohla působit, i když v mnohem menším měřítku, jako „pull“ faktor v případě mnohých západoevropských zemí. Ty budou muset stále více a více čelit značnému procesu stárnutí svých populací (např. Haverkate-van Haseleen 1992). Proces stárnutí by zajistě vedl (a někde již vede) k situaci, kdy některé ze západoevropských zemí/oblastí nebudou pravděpodobně schopny (nejsou schopny) splnit všechny „požadavky“, jež na ně kladou určité sektory jejich ekonomik⁵⁾. Avšak současná

²⁾ Nejenom samotná celková zaostalost, ale též vývojově diversifikovaná socioekonomická struktura, složená současně z atributů rozvinutých i rozvojových, vyvolává emigraci populace (Kubat-Chepulis 1984, podobně též Portes 1976).

³⁾ Konkrétně je např. postulováno, že samotná nezaměstnanost nebude pravděpodobně působit jako „push“ faktor emigrace vypuzující obyvatelstvo z jedné země Evropské unie do země druhé (Martin-Hönekopp 1990). Uvádí se však také, že rostoucí nezaměstnanost může na druhé straně způsobit emigrační vlnu ze zemí střední a východní Evropy směrem na západ (Straubhaar-Zimmermann 1992).

⁴⁾ Například populace Afriky vzroste z více méně stejné báze jako Evropa (okolo 500 milionů v roce 1985) na úroveň, která do roku 2025 evropskou třikrát převyší (Europe 1991).

⁵⁾ Jak např. van de Kaa (1993) cituje francouzský statistický instit (INSEE), právě z tohoto důvodu se předpokládá, že Francie bude do roku 2005 nucena každoročně získat 100 tisíc kvalifikovaných zahraničních dělníků.

ekonomická recese a zejména vysoká úroveň nezaměstnanosti by vyvoláním mobilizace vlastních zdrojů mohla na určitou dobu zastavit působení tohoto demografického „pull“ faktoru. Při současných vysokých „domácích“ mírách nezaměstnanosti se další vlna nábory zahraničních pracovníků – tak jako například v 60. a počátku 70. let – jeví zejména politicky neúnosnou.

Čtvrtý klíčový faktor migrační motivace mezinárodní migrace je úzce svázán s ekologickou situací (kvalitou přírodního prostředí). Mimo jiné sucha, záplavy, odlesňování, rozšiřování pouštních oblastí či eroze obecně vyvolávají rozsáhlé územní přesuny obyvatelstva. Rovněž například necitlivé řízení průmyslových výroby a závažné poruchy – ať již technického rázu (poruchy zařízení) či vlivem selhání lidského faktoru (např. havárie jaderných reaktorů – viz Černobyl) mohou vypuzovat a též skutečně vypuzují mnoho obyvatel z daných zasažených nebo reálně ohrožených míst i přes státní hranice ⁹⁾.

Pátá determinanta je spojena s psychologickou dimenzí. Lze tak např. mluvit o „úniku z nudy“ (Straubhaar 1988), o hledání vzrušení, změny a o snaze uspokojit zvědavost a zvědavost.

Spousta dalších faktorů může prakticky ovlivňovat uskutečnění migračního pohybu, a to ve smyslu urychlení či naopak zpomalení procesu migrace. V mnoha případech jsou tyto faktory spojeny s výše široce definovanými skupinami, jindy také přirozeně působí další dílčí motivy zde ještě nezminěné.

Současná migrační situace svědčí o tom, že zejména politika imigračních zemí (zahrnující zákonná opatření, právní ustanovení, regulace a kontroly na poli ekonomicky i politicky deklarovaných pohybů) hraje snad rozhodující úlohu v modifikaci současných migračních toků směřujících z rozvojového či ne tak rozvinutého světa do zemí rozvinutých (např. Penninx 1986, Zlotnik 1987, Fawcett 1989, Mitchell 1989, Zolberg 1989, Boyd 1989, Snowden 1990, Rhode 1991, Russell-Tjetelbaum 1992, Kulu-Glasgow 1992).

Straubhaar (1986) mluví o „demand-determined“ realitě, kdy požadavky na straně cílové – hostující společnosti jsou dnes alespoň v legální poloze nezbytnou podmínkou pro prakticky jakékoliv mezinárodní migrační pohyby do dané země.

Jiní odborníci připomínají obecně důležitost aktivit multinárodních organizací a agentur zajišťujících nábor zahraničních pracovníků (např. Findlay-Gould 1987), soukromých organizací (Snowden 1990) a institucí jako takových (Salt 1983, 1987).

Co se týká konkrétního vzájemného vztahu mezi danou emigrační a imigrační zemí, jsou zdůrazňovány vlivy politických (a ideologických), ekonomických, sociálních a právních vazeb z minulosti i současnosti. Důležitá je v této souvislosti zejména koloniální historie, jakož i v jiném kontextu charakter již vytvořených migračních kontaktů včetně už existujících komunit emigrantů v imigrační zemi (např. Salt 1983, Portes-Böröcz 1989, de Beer 1990, Muus-Crujisen 1991, Immigration and Employment 1992).

Kromě jiného lze dále zdůraznit následující faktory ovlivňující možné migrační vazby: Tarify a bilaterální dohody v rozličných sférách života (Boyd 1989), vzájemné poznání jeden druhého rovněž skrze ustavení sociálních sítí (viz též výše), jež mohou vyvolat a poté dotovat následně četné pohyby (např. Penninx 1986), neformální styky osobní nebo společenských skupin a organizací (Kulu-Glasgow 1992), vzájemná podobnost kultur v širokém slova smyslu (např. jazyka), kompatibilita hodnotových systémů (Fawcett 1989) jakož i celkový „image“ imigrační společnosti, získaný na základě jejího vztahu k cizincům.

⁹⁾ Blaschke (1992) k tomuto bodu například uvádí: „V samotném Společenství nezávislých států je cca 300 oblastí, ve kterých dnes existuje akutní ohrožení lidského zdraví jako důsledek znečištění prostředí. Tyto oblasti pokrývají 4 miliony čtverečních kilometrů, což činí 20 % rozlohy bývalého Sovětského svazu.“

Do hry též přirozeně vstupují charakteristiky konkrétních osob (rodin nebo domácností). Ty působí jako „vnitřní“ vysvětlující proměnné migračních pohybů. Zahrnují například pohlaví, věk, úroveň vzdělání, zdravotní dispozice, charakterové vlastnosti, složení dané rodiny/domácnosti, fázi životního cyklu a všechny finanční zdroje, kterými může obecně jedinec/rodina/domácnost disponovat (např. Penninx 1986, Boyd 1989, Russell-Tietelbaum 1992).

V závěru je vhodné připomenout rovněž mentalitu národa, jakož i vliv celkového nesnadno podchytitelného uspořádání psychologických, společenských, vlastnických aj. sítí, jež se promítají do migračního klimatu v dané emigrační zemi.

Uvědomující si skutečnost, že mnohdy nikoliv jedna příčina, nýbrž několik migračních motivů společně vyvolává migrační pohyby i přes hranice zemí, potom přiřazení rozličných (sub)determinant jednotlivým typům pohybů a určení jejich váhy ve specifických podmínkách „času a prostoru“ se zdá být velmi důležitým úkolem při dalším výzkumu problematiky mezinárodní migrace. Tentýž úkol by měl být řešen i ve vztahu k dílčím faktorům urychlujícím či zpomalujícím mezinárodní migrační toky.

3. Kdo získává a ztrácí mezinárodní migrací?

Hledání odpovědi na tuto otázku je obtížným, nicméně smysluplným a podnětným úkolem.

V současné době se zdá, že nelze předložit žádnou definitivní odpověď. K tomuto tématu se váže značná disharmonie, příliš mnoho nejednotných a rozporuplných názorů (viz. např. Swamy 1985, Straubhaar 1988, Zolberg 1989, Borjas 1989, Borrie-van de Kaa 1992).

Nejednoznačnost vyvěrá především z komplexity samotné migrace, kdy mnoho rozličných faktorů může v tomtéž čase hrát v různých směrech jak pozitivní, tak negativní roli. Navíc jsou zde problémy z hlediska skutečné objektivního posouzení (změření) efektivity migračních ztrát a zisků.

Zdá se být zřejmé, že řešená otázka je naléhavější v případech, kdy je brán do úvahy migrační vztah zemí se spíše zřetelným rozdílem v socioekonomických úrovních. Problém se naopak jeví méně relevantní ve vztahu k migraci v rámci vyspělých industriálních a post-industriálních společností (Richmond 1984). V rámci těchto zemí lze předpokládat existenci více méně „výměnných“ migračních pohybů (celkové rozdíly mezi počty emigrantů a imigrantů jsou v rámci daných zemí spíše malé).

Pragmatický přístup je hlavním důvodem toho, že problematika migračních zisků a ztrát je nazírána hlavně z ekonomického hlediska.

Lze vyčlenit tři základní roviny pohledu na danou otázku: 1) Ve vztahu k individuálnímu migrantovi, 2) k emigrační a 3) k migrační zemi.

3.1. Zisky a ztráty z hlediska jedince-migranta

Pohyb sám o sobě je zcela přirozeným a v podstatě nevyhnutelným rysem lidského chování. Totéž platí v mnohém o migraci. Akceptujeme-li pak obecný předpoklad racionálnosti, smysluplnosti migračních pohybů, nepřekvapí nás, že rovněž mezinárodní migranti si uskutečněním migrace pravděpodobně zlepšují svoji osobní situaci a postavení.

K tomuto bodu například Zolberg (1992) uvádí: „... zahraniční pracovníci jsou na tom lépe v imigrační zemi za téměř jakýchkoliv okolností“. Swamy (1985) říká, že migrace je svobodný a záměrný akt a že všechny změny z ní plynoucí jsou pro rodinu jasně pozitivní. Životní úroveň je vyšší navzdory různorodým překážkám - například újmou finanční a psychologické (podobně též Papademetriou 1984). Podle mnoha studií zkoumajících imigraci do Spojených států amerických se docela jasně prokázalo, že

příchozí se velmi dobře integrují do ekonomického života (participace na trhu práce). Toto hodnocení vyznívá pro imigranty příznivě i ve srovnání s demograficky podobnými skupinami obyvatelstva místní-domácí americké společnosti (Borjas 1989).

Zmíňme se o dalším nepřímém důkazu potvrzujícím opět spíše celková pozitiva emigrace z hlediska jejího dopadu na jednotlivé emigranty. Příklad se tentokrát týká politicky motivované emigrace ze zemí střední a východní Evropy na Západ v období 50. až 80. let tohoto století a rovněž následného nalézání uplatnění těchto emigrantů v imigračních zemích. Po zvednutí železné opony v konci 80. let například relativně pouze velmi malá část z dřívějších českých a slovenských emigrantů přišla zpět, aby se opět usadila ve své mateřské vlasti. Odhlédneme-li od rodinných vazeb (např. asimilace dětí v imigračních společnostech), je asi zřejmé, že důvody leží ve faktu, že naprostá většina emigrantů se pravděpodobně docela úspěšně podílí na ekonomickém životě svých „nových západních společností“ a má relativně vysoký životní standard.

Z jiného pohledu Velikonja (1984 – citující Harveye a Riddela 1975) uvádí, že jak v rozvinutých, tak i rozvojových zemích si reemigranti po návratu nepohorší, nesestoupí níže na pomyslném žebříčku socioekonomického postavení.

Na druhé straně je však rovněž nutné připomenout exploataci zahraničních imigrujících pracovníků v bohatších cílových společnostech. Využívání je v určitých směrech, rozsahu a za určitých podmínek více než evidentní a objektivní (např. Zegers de Beijl 1991). Z pohledu samotných postižených však toto strádání není často vnímáno negativně, neboť i ono je mnohdy relativním zlepšením jejich situace.

3.2. Zisky a ztráty v pohledu emigrační země

Hodnocení zisků a ztrát z mezinárodní migrace je mnohem problematictější na úrovni zemí.

Na jedné straně se tvrdí, že výhody z emigrace pro danou emigrační zemi plynou například z redukce její míry nezaměstnanosti, z redukce finančních a sociálních nerovnoměrností a ze zisků „tvrdé“ měny (např. Appleyard 1989, též Velikonja 1984). Právě posledního jmenovanému aspektu – remitancím (remittances) – úsporám, které posílají do své vlasti emigranti, se v dané souvislosti věnuje velká pozornost ⁷⁾ (např. Swamy 1985, Clark 1986, Russell-Tietelbaum 1992).

Swamy (1985) zdůrazňuje, že někde je v emigračních zemích/oblastech zřejmý velký pokrok z hlediska zlepšení mechanizace zemědělské výroby, rozvoje infrastruktury ve vztahu k cestovnímu ruchu, z hlediska rozvoje výstavby jako takové i růstu počtu drobných zařízení služeb.

Někteří odborníci dále zdůrazňují důležitost remitancí ve vztahu k růstu celkové životní úrovně. Nezanedbatelný význam pak například mohou mít jako prostředek možného získání určitých druhů zboží, které by bylo místnímu obyvatelstvu nedostupné.

Jiní naopak argumentují, že většina peněz posílaných zpět do mateřské země není vkládána do investic produktivně. Uvádí se, že tyto finanční prostředky jsou většinou užity na spotřební či neproduktivní osobní investice jako je bydlení anebo půda (Keely-Bao Nga Tran 1989) a tím remitance samy o sobě mohou stěží přinést celkový užitek. Navíc jsou zdůrazňovány negativní efekty remitancí (někdy též v protikladu ke zmíněným pozitivním rysům) jako je zvyšování závislosti a politické nestability, možné in-

⁷⁾ Na počátku 80. let remitance představovaly obzvlášť důležitou ekonomickou komponentu pro cca 60 zemí světa (Tabbarah 1988). Jenom Jugoslávie získala v roce 1981 skrze remitance dvaapůlkrát více zahraniční měny než vydělala turistickým ruchem (Kjurciev 1983 – citováno podle Tabbaraha 1988). Důležitost remitancí pro ekonomiku mnoha zemí v čase přetrvává. Z evropských zemí činil například podíl remitancí na celkovém hrubém národním produktu v roce 1989 u Portugalska 8,3 % a bývalé Jugoslávie 8,0 % (Russell-Tietelbaum 1992).

flační důsledky, zvyšování příjmových rozdílů uvnitř dané populace, a dokonce narušování sociálních vztahů skrze vzrůstající nepřátelství vůči „šťastlivcům“, kteří „měli to štěstí emigrovat“.

Kromě toho je více než patrná skutečnost, že remitance jsou získávány na úkor ztrát ať již kvalifikované (mnohdy vysoce vzdělané) anebo obecně mladé, zdravé, aktivní a čínorodé části domácí populace.

Zatímco například Papademetriou (1984) a Myrdal (1956 – citováno podle Straubhaara 1988) říkají, že celkově emigrace nepřináší žádný rozvojový moment ani jedné z emigračních zemí, a že navzdory krátkodobému užítku je emigrace v dlouhodobém pohledu „iracionální a velmi drahý prostředek, jak se zbavit nadbytečné populace“, jiní sdílejí opačné názory.

Předpoklad, že migrace je svým způsobem oboustranně (vzájemně pro emigrační i imigrační zemi) prospěšná, je zakotven v ekonomické teorii. Ta mimo jiné říká, že migrace zvyšuje mzdy v emigrační zemi a snižuje mzdy v zemi imigrační (Martin 1991). Stanovisko, že je emigrace více méně prospěšná pro emigrační země, zastávají například Böhlning (1983), Grubel (1977 – citováno podle Martina 1991) a někteří další (viz citace u Appleyarda 1989).

Papademetriou (1984) informuje o spíše pozitivním vlivu v minulosti skutečně emigrace dělníků na emigrační jihoevropské státy. Zpětné migrační pohyby těchto pracovníků v 60. a 70. letech tohoto století z bohatších evropských zemí domů na jih Evropy přispěly k vybudování a rozvoji ekonomik, jakož i zvýšení životní úrovně většiny „emigračních“ rodin. Straubhaar (1988) a Sapir (1981 – citováno podle Straubhaara 1988) učinili podobné závěry. Straubhaar (1988) rovněž zdůrazňuje pozitivní efekt emigrace („přinejmenším na nejobecnější hladině“) na dřívější jugoslávskou ekonomiku.

Avšak navzdory „logice“ ekonomických teorií mnoho vědců souhlasí s tím, že se obecně ekonomické rozdíly mezi rozvinutými zeměmi a zeměmi třetího světa zvětšují (např. Wood 1982, Böhlning 1983, Swamy 1985, Stahl 1988). Lze poté vznést opět otázku, jaký je skutečný význam a váha emigrace ve vztahu k socioekonomickému rozvoji v rámci méně vyvinutého či rozvojového světa? V tomto smyslu mimo jiné i minulá „pozitivní emigrační zkušenost“ jihoevropských zemí (viz výše) může svědčit o možném rozdílném vlivu emigrace na jedné straně do určité míry rozvinuté a na straně druhé na velmi zaostalé země.

3.3. Zisky a ztráty v pohledu imigrační země

Názory na to, jaký vliv má mezinárodní migrace na imigrační země, jsou rovněž rozdílné.

V tomto případě však vstupuje do hry nejenom nedostatečné vědecké poznání tohoto tématu, nýbrž i další zastření jádra věci politickými aspekty modifikovanými veřejným míněním. Některá „politická řešení“ jsou pak často založena na emocích spíše než na racionálním chování. Je možné se například setkat s mnoha předsudky na tomto poli prakticky ve všech západoevropských zemích, které musí nicméně čelit skutečné invazi imigrantů prakticky z celého rozvojového světa.

Diskuse na téma vlivu imigrace na hostitelskou společnost se též nevyhnuly Spojeným státům americkým. Simon (1989) částečně osvětluje tuto otázku ve své brilantní studii. Na základě analýzy emigrace do USA činí důležité závěry – překvapující zjištění jasně popírající mnohé všeobecně přijímané názory. Například: „Imigranti mají přibližně stejnou výši vzdělání jakou má domácí populace. Imigranti ve srovnání s místními pracují během pracovního procesu usilovněji, mají větší pravděpodobnost osamostatnit se – provozovat vlastní živnost a mají vyšší podíl zapojení do ekonomického života. Imigranti nezpůsobují nezaměstnanost ani mezi skupinami málo placených skupin obyvatelstva. Imigrace rovněž nepřispívá ke zvyšování rozdílů v příjmech. Imigranti prostřed-

nictvím daňového systému a sítě sociálního zabezpečení domácím obyvatelstvu spíše nadlepšují než aby je poškozovali. Nově příchozí rodiny imigrantů využívají méně zabezpečovací systémy ve srovnání s průměrnou místní rodinou, neboť nevyužívají těch nejdražších sociálních podpůrných služeb a dalších, jež jsou určeny starší populaci. Rodiny imigrantů platí více daní než rodiny domácích. Imigranti nezmenšují zdroje přírodního bohatství pro domácí obyvatelstvo..." (Simon 1989).

Tato konkrétní studie může být doplněna některými dalšími obecněji formulovanými tvrzeními.

Zásadní otázkou se zdá být skutečnost, „zda výdaje na sociální zabezpečení vynaložené imigrační zemí jsou převáženy ekonomickými zisky plynoucími z imigrace“ (Straubhaar-Zimmermann 1992). I jiní v souladu se Simonem (1989) více méně obhajují výhody plynoucí z imigrace tvrdíce například, že: „Vklady imigračních pracovníků do daní a dalších forem státních příjmů spějí k převýšení dodatečných výdajů veřejných služeb poskytnutých imigračním pracovníkům a jejich rodinám“ (Serow-Nam-Sly-Weller 1990) nebo že podíl ekonomicky aktivních v imigrační populaci je mnohem vyšší ve srovnání s populací hostující země, a proto také zátěž z imigrace pro celkové sociální výlohy je nižší (Stahl 1988). Böhnig (1983) podobně poukazuje na to, že imigranti poskytují více zboží a služeb než sami využijí.

Existují některé další názory opětě podporující celkovou prospěšnost imigrace pro cílovou společnost.

Zolberg (1989) říká, že imigrace přispívá ke zlepšení úrovně snad většiny obyvatel hostující společnosti s výjimkou těch úplně nejchudších a nejnuznějších. „Imigrace zvyšuje ekonomickou flexibilitu a vede ke zvýšení příjmů na jednoho obyvatele“ (Böhnig-Maillat 1974 - citováno podle Salta 1983). Mnozí další pak například připomínají zisk kvalifikovaných a vysoce vzdělaných pracovníků, aniž by cílový stát byl nucen vynakládat prostředky na jejich učení a studium. Jiní zase hovoří o obohacování společnosti prostřednictvím poznávání kulturního pozadí příchozích imigrantů (Ohndorf 1989).

Jsou zde však také opačné, negativní rysy imigračního procesu. Například Rhode (1991) se zmiňuje o skutečném nebezpečí, které vzniká, jsou-li sledovány pouze krátkodobé cíle s jejich „krátkozrakými“ zisky. Západní země pak mohou v rámci rozvoje svých ekonomik financovat „labour-intensive“ sektory spíše, než aby podporovaly modernizaci produktivních technologií, výhodných v dlouhodobé perspektivě. Podobně Ohndorf (1989) mluví v této souvislosti o zpoždění strukturálních změn.

Jiný aspekt se dotýká rostoucí závislosti některých západních ekonomik (některých jejich sektorů) na zahraniční pracovní síle (např. As-Sabah 1983⁸⁾ - citováno podle Tabbaraha 1988).

Z hlediska demografického vývoje analýzy na příkladu západoevropských zemí naznačují důležitou skutečnost, že prakticky nezávisle na velikosti imigračních proudů (muselo by dojít k dalšímu ohromnému nárůstu současné, již i tak vysoké intenzity pohybu) imigrace pravděpodobně nijak zásadně neovlivní úroveň celkového charakteru demografických struktur imigračních vyspělých společností (Lutz-Prinz 1992, Borrievan de Kaa 1992).

Ruku v ruce s přílivem imigrantů, například do většiny zemí západní Evropy, jsou dnes společnosti nuceny čelit spoustě různorodých problémů. Ty se dotýkají nejenom ekonomické sféry, která se zdá být určující a konec konců i mnohé podmiňující, nýbrž i otázek politických, právních, administrativních, morálních, sociálních, kulturních, geografických aj. Rostoucí rasismus a xenofobie, byť jedny z nejzřetelnějších a nejnebezpečnějších, jsou pouze jedny z mnoha výzev, „hzených rukavic“.

⁸⁾ Právě tento autor na počátku 80. let například uvádí, že jeden ze čtyř vyrobených automobilů jakož i jeden ze tří kilometrů vybudovaných silnic/cest ve Francii vznikly zásluhou zahraničních dělníků.

Zdá se být více než problematické odpovědět na základní otázku: Kdo ztrácí a kdo naopak získává prostřednictvím mezinárodní migrace? - obecně, celkově.

Jestliže vezmeme v úvahu výše nastíněné skutečnosti, pak je třeba dodat: V jakém ohledu míníme ztrátovost a ziskovost?

Vezmeme-li stát jako základní jednotku hodnocení, pak odpověď stejně jako „subodpovědi“ závisejí na mnoha rozličných a specifických faktorech projevujících se ať již v rámci obou stran - imigrační i emigrační - anebo pouze v rámci jediné z nich. Je možno se například zmínit o důležitosti a vlivu fáze socioekonomického rozvoje, pozice v rámci „pravidelných“ cyklických výkyvů ekonomiky, struktury ekonomiky (včetně například typu diversifikace ekonomických struktur), tradice a politického klimatu z hlediska akceptování imigrantů, kulturních rozdílů obecně, intenzity a typu dalších kontaktů mezi zdrojovou a cílovou společností, jakož i o významu geografické polohy.

Pouze hluboký zájem a úsilí a dodatečné empirické studium může poskytnout další poznatky na výše diskutované důležité a „horké“ téma.

4. Závěrem

Výše provedený náčrt hlavních determinant i následná diskuse zisků a ztrát plynoucích z mezinárodní migrace jsou pouze prvotní snahou o alespoň částečně hlubší pochopení dvou aspektů migračního fenoménu, pokusem o diskusi příkladů problematiky v našem českém/středoevropském prostředí. Nikdo jiný, než samotná česká realita nediktuje nutnost dalšího studia tohoto tématu. Úsilí by mělo být zaměřeno nejenom na „povinný“ hrubý popis současného stavu, nýbrž i na hloubkové mnohaúrovňové analýzy nazírané z pohledů různých relevantních vědeckých disciplin. Stěžejní, avšak s ohledem na „neexistující nebo pouze deformovanou“ mezinárodně migrační minulost velmi náročné se jeví nalezení adekvátních teoretických konceptů, schopných vystihnout novodobou středoevropskou a východoevropskou realitu. Zejména tento krok však může smysluplně a účinně pomoci k řešení praktických otázek vzešlých na poli mezinárodní migrace i na území České republiky.

Literatura:

- APPLEYARD, R.T. (1989): Migration and Development: Myths and Reality. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, pp. 486-499.
- APPLEYARD, R.T. (1991): *International Migration: Challenge for the Nineties*. Published for the 40th Anniversary of IOM. Geneva, International Organization for Migration, 84 pp.
- BERNINGHAUS, S., SEIFERT-VOGT, H.G. (1991): *International Migration under Incomplete Information; A Microeconomic Approach*. Berlin, Heidelberg, Springer - Verlag, 115 pp.
- BLASCHKE, J. (1992): East-West-Migration in Europe and International Aid as a Means to Reduce the Need for Emigration. *UNHCR*, 57 pp.
- BORJAS, J.G. (1989): Economic Theory and International Migration. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, pp. 457-485.
- BÖHNING, W.R. (1983): Elements of a Theory of International Economic Migration to Industrial Nation States. In: *Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements*. Kritiz M.M., Keely Ch.B., Tomasi S.M. (Eds.). New York, Center for Migration Studies, pp. 28-43.
- BORRIE, W.D., VAN DE KAA, D.J. (1992): *The Demographic Consequences of International Migration. Reports - Based upon the Proceedings of an International Symposium (Wassenaar, 27-29 September 1990)*. Wassenaar, Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute, 67 pp.
- BOYD, M. (1989): Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, pp. 638-670.
- CAGIANO DE AZEVEDO, R. (1990): *The International Migration Process and Its Susceptibility to Policy Measures (Draft)*. Paper for Presentation at the Symposium on the Demographic Consequences of International Migration, Wassenaar, September 1990. (Typescript, 19 pp.).

- CLARK, W.A.V. (1986): *Human Migration; Scientific Geography Series, Vol. 7*, Thrall, G.I. (Ed.). Beverly Hills, New Delphi, London, Sage Publications Inc., 95 pp.
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Right of Asylum (1991). SEC(91) 1857 final. Brussels, Commission of the European Communities, 18 pp.
- DE BÉER, J. (1990): *A Conceptual Framework for Projecting International Migration*. Paper for Presentation at the Symposium on the Demographic Consequences of International Migration, Wassenaar, September 1990. (Typescript, 20 pp.).
- DESBARATS, J. (1992): *Institutional and Policy Interactions among Countries and Refugee Flows*. In: *International Migration Systems; A Global Approach*. International Studies in Demography. Kritz M.M., Lim L.L., Zlotnik H. (Eds.). New York, Oxford University Press, pp. 279-299.
- DRBOHLAV, D. (1994): *International Migration (Theory and Selected Aspects of the East-West European Migration)*. Research Report for the Belgian Ministry of Science. (V tisku).
- Europe 2000; *Outlook for the Development of the Community's Territory* (1991). Brussels, Luxembourg, Commission of the European Communities, 208 pp.
- FAWCETT, J.T. (1989): *Networks, Linkages, and Migration Systems*. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, pp. 671-680.
- FINDLAY, A.M., GOULD, W.T.S. (1987): *Skilled International Migration: A Research Agenda*. Liverpool Papers in Human Geography No. 24; A Working Paper of the Department of Geography. Liverpool, University of Liverpool, 14 pp.
- GALLAGHER, D. (1989): *The Evolution of the International Refugee System*. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, pp. 579-598.
- HAVERKATE, R., VAN HASELEN, H. (1992): *Regional Development Studies; Demographic Evolution through Time in European Regions (Demeter 2015)*. Brussels, Luxembourg, Netherlands Economic Institute.
- HOFFMANN-NOWOTNY, H.J. (1990): *Future Trends in European Migration (Draft)*. Paper for Presentation at the Symposium on the Demographic Consequences of International Migration, Wassenaar, September 1990. (Typescript, 35 pp.).
- Immigration and Employment; Commission Staff Working Paper* (1992). SEC (92) 955. Brussels, Commission of the European Communities, 9 pp.
- KEELY, CH.B., BAO NGA TRAN (1989): *Remittances from Labor Migration: Evaluations, Performance and Implications*. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, pp. 500-525.
- KORČÁK, J. (1969): *Úvod do všeobecné geografie obyvatelstva*. Praha, SPN, 116 s.
- KUBAT, D., CHEPULIUS, R.L. (1984): *Return Migration: An Analytical Framework*. In: *The Politics of Return; International Migration in Europe*. Proceedings of the First European Conference on International Return Migration (Rome, November 11-14, 1981). Kubat D. (Ed.). Rome, New York, Centro Studi Emigrazione, Center for Migration Studies, pp. 239-245.
- KULU-GLASGOW, I. (1992): *Motives and Social Networks of International Migration within the Context of the Systems Approach: A Literature Review*. 1992/working paper 3. Den Haag, Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute, 71 pp.
- LUTZ, W., PRINZ, CH. (1992): *What Difference Do Alternative Immigration and Integration Levels Make to Western Europe?* *European Journal of Population*, Vol. 8, No. 4, pp. 341-361.
- MARTIN, P.L. (1991): *The Unfinished Story: Turkish Labour Migration to Western Europe, with Special Reference to the Federal Republic of Germany*. Geneva, ILO, 123 pp.
- MARTIN, P.L., HÖNEKOPP, E. (1990): *Europe 1992: Effects on Labor Migration*. (Conference report). *International Migration Review*, Vol. 24, No. 3, pp. 591-604.
- MITCHELL, CH. (1989): *International Migration, International Relations and Foreign Policy*. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, pp. 681-708.
- MUUS, P., CRUIJSEN, H. (1991): *International Migration in the European Community; Two Scenarios*. *Human Resources in Europe - at the Dawn of the 21st Century*. In: *Background Papers on Fertility, Mortality and International Migration under Two Long Term Population Scenarios for the EC*. Based on International Conference (Luxemburg, 27-29 November 1991). EUROSTAT, pp. 56-73.
- OHNDORF, W. (1989): *Social Effects of Migration in Receiving Countries*. *International Migration*, Vol. 27, No. 2, pp. 209-216.
- PAPADEMETRIOU, D.G. (1984): *Return in the Mediterranean Littoral: Policy Agendas*. In: *The Politics of Return; International Return Migration in Europe*. Proceedings of the First European Conference on International Return Migration (Rome, November 11-14, 1981). Kubat D. (Ed.). Rome, New York, Centro Studi Emigrazione, Center for Migration Studies, pp. 259-267.
- PAPADEMETRIOU, D.G. (1988): *International Migration in a Changing World*. In: *International Migration Today*, Vol. 2: *Emerging Issues*. Stahl, Ch. (Ed.). Paris, Nedlands (Austr.), UNESCO, University of Western Australia, pp. 237-250.

- PENNINX, R. (1986): International Migration in Western Europe Since 1973: Developments, Mechanisms and Controls. *International Migration Review*, Vol. 20, No. 4, pp. 951-972.
- PENNINX, R., MUUS, P. (1989): No Limits for Migration after 1992? The Lessons of the Past and Reconnaissance of the Future. *International Migration*, Vol. 27, No. 3, pp. 373-388.
- PORTES, A. (1976): Determinants of the Brain Drain. *International Migration Review*, Vol. 10, No. 4, pp. 489-508.
- PORTES, A., BÖRÖCZ, J. (1989): Contemporary Immigration: Theoretical Perspectives on its Determinants and Models of Incorporation. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, pp. 606-630.
- RHODE, B. (1991): Ad Hoc Report on East-West Migration/Brain Drain; Mapping the Available Knowledge and Recommendation for a European Research Programme. *Cost Social Sciences*, 58 pp.
- RICHMOND, A.H. (1984): Explaining Return Migration. In: *The Politics of Return; International Return Migration in Europe*. Proceedings of the First European Conference on International Return Migration (Rome, November 11-14, 1981). Kubat D. (Ed.). Rome, New York, Centro Studi Emigrazione, Center for Migration Studies, pp. 269-275.
- RICHMOND, A.H., VERNA, R.P. (1978): The Economic Adaptation of Immigrants: A New Theoretical Perspective. *International Migration Review*, Vol. 12, No. 1, pp. 3-38.
- Round-Table on the Movement of People: New Developments (1990). Follow-up Round-Table on the 1983 Conference in Florence on the Movements of People, with Special Focus on Displaced Persons and New Forms of Non Voluntary Migration. Report. San Remo, International Institute of Humanitarian Law and International Organization for Migration, 72 pp.
- RUSSELL, S.S., TIETELBAUM, M.S. (1992): International Migration and International Trade. *World Bank Discussion Papers* 160, Washington, D.C., The World Bank, 84 pp.
- SALT, J. (1989): A Comparative Overview of International Trends and Types, 1950-1980. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, pp. 431-456.
- SALT, J. (1987): Contemporary Trends in International Migration Study. *International Migration*, Vol. 25, No. 3, pp. 241-251.
- SALT, J. (1983): International Labor Migration in Western Europe: A Geographical Review. In: *Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements*. Kritz M.M., Keely Ch.B., Tomasi S.M. (Eds.). New York, Center for Migration Studies, pp. 133-157.
- SEROW, W.J., NAM, C.H.B., SLY, D.F., WELLER, R.H. (1990): *Handbook on International Migration*. Westport, Greenwood Press, 385 pp.
- SHAW, R.P. (1975): *Migration Theory and Fact; A Review and Bibliography of Current Literature*. Bibliography Series Number Five. Philadelphia, Regional Science Research Institute, 203 pp.
- SIMON, J.L. (1989): *The Economic Consequences of Immigration*. Oxford (UK), Cambridge (USA), Basil Blackwell with The Cato Institute, 402 pp.
- SNOWDEN, L.L. (1990): Collective versus Mass Behavior: A Conceptual Framework for Temporary and Permanent Migration in Western Europe and the United States. *International Migration Review*, Vol. 24, No. 3, pp. 577-590.
- Soldiers against Refugees in Czechia? (1993). In: *Platform Fortress Europe? Circular Letter No. 12*. Busch N. (Ed.). Falun, pp. 1.
- STAHL, CH. (1988): Introduction. In: *International Migration Today*, Vol. 2: Emerging Issues. Stahl Ch. (Ed.). Paris, Nedlands (Austr.), UNESCO, University of Western Australia, pp. 9-21.
- STANDING, G. (1984): *Population Mobility and Productive Relations; Demographic Links and Policy Evolution*. World Bank Staff Working Papers No. 695, Population and Development Series. Washington, D.C., The World Bank, 51 pp.
- STRAUBHAAR, T. (1986): The Causes of International Labor Migrations - a Demand-Determined Approach. *International Migration Review*, Vol. 20, No. 4, pp. 835-855.
- STRAUBHAAR, T. (1988): *On the Economics of International Labor Migration*. Bern, Stuttgart, Haupt, 256 pp.
- STRAUBHAAR, T., ZIMMERMANN, K.F. (1992): Immigration and the European Community. In: *Human Resources in Europe at the Dawn of the 21st Century*. Conference Proceedings (Luxembourg, 27-29 November, 1991). Luxembourg, Eurostat, pp. 419-433.
- SWAMY, G. (1985): *Population and International Migration*. World Bank Staff Working Papers No. 689, Population and Development Series. Washington, D.C., The World Bank, 87 pp.
- TABBARAH, R. (1988): Prospects for International Migration. In: *International Migration Today*, Vol. 2: Emerging Issues. Stahl Ch. (Ed.). Paris, Nedlands (Austr.), UNESCO, University of Western Australia, pp. 251-265.
- VAN DE KAA, D.J. (1993): European Migration at the End of History. *European Review*, Vol. 1, No. 1, pp. 87-108.
- VELIKONJA, J. (1984): Geography of Return Migration. In: *The Politics of Return; International Return Migration in Europe*. Proceedings of the First European Conference on International Return

- Migration (Rome, November 11-14, 1981). Kubat D. (Ed.). Rome, New York, Centro Studi Emigrazione, Center for Migration Studies, pp. 247-257.
- WIDGREN, J. (1989): Asylum Seekers in Europe in the Context of South- North Movements, *International Migration Review*, Vol 23, No. 3, pp. 599-605.
- WOOD, CH.H. (1982): Equilibrium and Historical-Structural Perspectives on Migration. *International Migration Review*, Vol. 16, No. 2, pp. 298-319.
- ZEGERS DE BEIJL, R. (1991): Discrimination of Migrant Workers in Western Europe. World Employment Programme Research. Working Paper. Geneva, ILO, 60 pp.
- ZELINSKI, W. (1971): The Hypothesis of the Mobility Transition. *Ekistics*, Vol. 32, No. 192, pp. 337-347.
- ZLOTNIK, H. (1987): Measuring International Migration: Theory and Practice. (Introduction). *International Migration Review*, Vol. 21, No. 4.
- ZOLBERG, A.R. (1983): International Migrations in Political Perspective. In: *Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements*. Kritiz M.M., Keely Ch.B, Tomasi S.M. (Eds.). New York, Center for Migration Studies, pp. 3-27.
- ZOLBERG, A.R. (1992): Labour Migration and International Economic Regimes: Bretton Woods and After. In: *International Migration Systems; A Global Approach*. International Studies in Demography. Kritiz M.M., Lim L.L., Zlotnik H. (Eds.). New York, Oxford University Press, pp. 315-334.
- ZOLBERG, A.R. (1989): The Next Waves: Migration Theory for a Changing World. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3, pp. 403-430.

Summary

INTERNATIONAL MIGRATION: KEY FACTORS AND MAIN CONSEQUENCES

Five key determinants of international migration processes are formulated:

- 1) Very strong or at least evident economic and social inequalities among nations which result into pronounced differences in the quality of life;
- 2) Set of factors including political instability, oppression, persecution, lack of freedom, forced migrations, and upheavals resulting into fighting and wars. These events are mostly based on ethnic and religious diversity;
- 3) demographic situation;
- 4) environmental quality and ecology;
- 5) psychological motives (for instance curiosity, seek for adventure and change).

Many other factors which influence cross-boundary migration and migration policies of immigration countries are mentioned.

The article deals with consequences of international migration movements and strives to find a suitable answer to the basic question: Who benefits and who loses from international migration? The „push-pull concept of polarization“, as well as real economic aspects are stressed within analyzing.

Three different approaches are examined:

- situation of individual migrants;
- emigration countries policies;
- immigration countries policies.

While individuals are likely to improve their personal situation after having migrated, the same may not be true when speaking about countries on whole. No common opinions on these problems exist among experts involved in the respective field. Benefits and losses resulting from international migration movements are difficult to be assessed.

Situation in emigration countries, as well as political and emotional aspects that rise in immigration societies are discussed. It is believed - in harmony with general opinion - that more benefits rather than losses result from international migration movements.

The real meaning of „benefits“ and „losses“ is also discussed. When a whole country is taken as a basic unit, the answer depends on many specific factors resulting both in emigration and immigration movements. The achieved stage of socioeconomic development, economic structure (including type of diversification of economic structures), traditions, political climate, cultural diversity, geographical position, and contacts between sending and receiving countries play an important role.

(Pracoviště autora: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta UK, Albertov 6, 128 43 Praha 2.)

Došlo do redakce 6.1.1994

Lektoroval Václav Gardavský